KIF JAGĦMLU Ċ-ĊKAL F'WIED IL-GĦAJN

Steve Borg jitkellem ma' Salvu Debono

Il-15 u t-22 ta'Frar, 2003.

"In-namra tiegħi hi s-sajd. Nibda nagħmel iċ-ċkal (1) minn Settembru għaliex il-baħar ikun tajjeb għas-sajd ta' bil-lejl. Il-ħut ikun laħaq bied u kiber. Qed insemmi ħut bħas-sargi, l-ispnott, il-mogħoż, l-imnieges, id-dott, il-flieles taċ-ċerna u anke l-frajjel li tixbaħ il-qarnita iżda jkollha s-swaba' rqaq. Min jagħmel iċ-ċkal għandu bżonn kopp, tilar u barmil (2). Jekk il-baħar ikun għadu li tissaportih, tinżel bix-xorts u flokk u xxidd xi ħaġa f'saqajk biex tharsek mill-ħġieġ, miż-żrar u minn xi ħuta bix-xewka, speċjalment minn xi skorfna."

" Għamilt kopp b'lasta tal-fraxxnu, għalkemm tista' tkun tal-fagu wkoll, għaliex jiflaħ għall-ilma. Il-lasta, li hi twila għaxar piedi, ntaqqbilha żewġ toqbiet irqaq biex minnhom ngħaddi l-boltijiet li jżommu ċ-ċirku tal-ħadid magħha. Wara l-irbit, nillaxxna bil-lenza. Il-kopp ikun magħmul f'ċirku tal-ħadid. Jien għajjur għal xogħli u għamiltu ta' l-*istainless steel*. Iċ-ċirku rbattejtlu tliet sinniet miegħu; it-tnejn tal-ġnub fihom mas-sitt pulzieri, u dik tan-nofs fiha mat-tmien pulzieri. Is-snien hawn min isejħilhom "labardi".

"Kont nixtri rukkell *nylon* ta' ħxuna adattata u ngħid lil Lino Sultana, minn Wied il-Għajn bħali, sabiex jaħdimli xibka li jkollha pied u nofs fond. Ix-xibka trid tkun pjuttost ħoxna, mhux bħal tal-gambli, għax trid titkagħbar ħafna."

"Min jagħmel iċ-ċkal irid jagħżel post imrammel u bil-ħama. Ħadd m'hu se jgħidlek fejn hemm irqajja' tajba. Wied il-Għajn magħruf għaċ-ċkal. Jagħmlu ċ-ċkal ukoll f'Marsaxlokk u, jidhirli, f'Birżebbuġa. Iċ-ċkalu jgħix f'postijiet bil-ħama taħt l-alka, b'fond varju skond it-temperatura ta' l-ilma. Trid iddaħħal il-kopp ġol-ħama, tiġbed, ittellgħu u titfgħu bil-mod fuq it-tilar. Meta tbattal il-koppjatura, trid ixxarrab il-ħama, issaffih mill-ħaxix u, ħafna drabi, mill-alka, u tibda tqalleb bil-galbu. Tista' ma ssib xejn jew inkella ssib żewġ tużżani. Illum iċ-ċkal naqas ħafna. Iċ-ċkal tagħmilhom ġo barmil tal-plastik, bit-toqob fil-qiegħ biex l-ilma jiskula. Aħseb biex tagħmel sodda alka biex iċ-ċkal ma jitkagħbarx. Iċ-ċkalu delikat u artab. Tnaddaf it-tilar biex terġa' tibda tikkoppja."

"Jien nibda xi t-tmienja ta' filgħodu u nispiċċa ma' nofsinhar jew aktar. Tista' tagħmel iċ-ċkal waħdek jew ma' sieħbek. Iżda fejn tara 'l ħaddieħor, dawk ma tersaqx lejhom u lanqas huma ma jiġu lejk. Iċ-ċkal jużawh bħala lixka fis-sajd. L-għażla tal-lixka għas-sajd ta' bil-lejl tvarja minn ċkal għal ħniex imperjali, gambli jew biċċiet tas-siċċ, ħafna drabi l-branki tagħhom. Iżda ċ-ċkalu huwa l-aħjar lixka għaliex ikun għadu ħaj u b'hekk iħajjen (3) il-ħut. Hawn min jillixka wkoll bil-bekkum tal-granċ."

"It-tilar għamiltu tal-*marine plywood*, biex ma jinfetħux il-folji ta' l-injam. Tiegħi għandu daqs ta' tliet piedi u nofs u mal-qiegħ tiegħu inkullajt biċċiet tal-ġablow. Hawn min jagħmel tankijiet jew kontejners tal-plastik. Iċ-ċkalu jkun griż u fih bejn pulzier jew tnejn. Ġieli jkun ikbar. Maċ-ċkal intella' wkoll l-alka, li xi drabi tinqala' bil-basla, il-baħbuħ, l-arzell, il-granċijiet, l-imremm, il-bergħud tar-ramel u, darba, f'baħar imdardar, qbadt ukoll ħaddiela. Dan ma tantx jiġri iżda kont qed nagħmel

iċ-ċkal 'il ġewwa mill-moll ħdejn Tal-Patrijiet, fejn hemm qiegħ ramli u b'kumbinazzjoni ħsadtha. Nistqarr li ma kontx ilmaħtha. Semmejt l-imremm. Dawn huma granċi ħodor fl-isfar, b'dahar artab ħafna."

"L-iktar li taqbad huwa ċ-ċkalu griż, għalkemm hemm razez oħra - il-ħodor, il-bojod u oħrajn bi driegħ ta' qies ieħor. Ma nafx x'jisimhom, għalkemm jagħmlu parti mill-istess razza taċ-ċkal (4). Jien m'iniex studjuż tagħhom. Jekk naqbad wieħed rari mhux se noqgħod nitla' mill-baħar u mmur b'tal-linja għand Lanfranco! Jien nagħmel iċ-ċkal għas-sajd. Fi ċkalatura nista' naqbad mat-tliet mitt wieħed."

"Fejn il-ħama tkun ratba żżejjed ma tantx issib ċkal. L-aħjar huwa fejn il-ħama tkun naqra ramlija. L-aħjar li taħdem huwa meta jkollok dirgħajk it-tnejn 'il fuq mill-ilma, bl-ilma sa qaddek. Iżda jekk insib roqgħa tajba u tkun imżerżqa, xorta nibqa' nikkoppja, anke meta jlaħħaqli sa geddumi. B'saqajja nibda nfittex il-mażżri tad-dgħajjes ħalli nitla' fuqhom biex nirbaħ ftit għoli. Tiktibhiex din għax ma jemmnukx, iżda ġieli nżilt taħt l-ilma wkoll. Il-kopp trid titfgħu quddiemek bis-snien 'l isfel jinżlu fil-qiegħ. Tidfen il-labardi u trid tiġbed u tagħmel is-saħħa biż-żewġ idejn, tkarkar mal-qiegħ sakemm ittella' qisek gaffa. Għandek ħames minuti bejn kuppjatura u oħra, tfittex iċ-ċkal fuq it-tilar. Dejjem skond xi ttella'."

"M'hemmx waqfien għall-ikel, għalkemm ġieli ħadt termos kafè mieghi fuq it-tilar għal meta nieqaf ftit. Min jagħmel iċ-ċkal ma tantx iħobb jgħid kemm qabad. Għax għandek toqgħod tgħid? Biex l-għada ssib lil ħaddieħor flokok? Tinsiex li int tkun diġà tidher mill-art fejn qiegħed u ma tistax tistaħba. Tipprova tnaqqas iċ-ċans li ħaddieħor jiġi biex jagħmel iċ-ċkal minn fejn taqbdu int. Dan mhux bħall-gambli li jiġri, iżda jibqa' fil-qiegħ. Hawn min ġieli jibda jikkoppja fejn m'hemmx ċkal sabiex jagħti l-ħsieb li qed jaqbad".

"Nibqa' nagħmel iċ-ċkal sa żmien il-Milied. L-arja tkun kesħet iżda l-baħar ma jkunx daqshekk inġazzat. In-namra ġġiegħlek tagħmel dak li ma tridx. Meta mmur id-dar inpoġġi ċ-ċkal ġo landa tal-kunserva mgħottija b'biċċa xkora niedja u nqegħidhom fil-friġġ, fl-inqas naħa li tagħmel kesħa. Ara min jagħmel il-gambli, dak jagħmilhom ġo borża tal-firnott, li jkun qisu drapp tal-kutri bojod. Meta mmur nistad, nieħu l-landa miegħi kif ukoll li kull tant ħin, inqiegħed tużżana ċkal ġo važett għalihom, ħalli ma noqgħodx inkidd iċ-ċkal kull darba li nillixka."

"F'lejl tista' tillixka mal-mitt ċkalu. Min imurlek għax isaffihulek il-ħut, min tibdlu għaliex ikun miet u għalhekk il-ħut ma jmissekx, u min qbadt bih. Meta tkun qed tistad tista' xxappap l-alka bl-ilma baħar biex iżżomm iċ-ċkal frisk. L-aħjar postijiet biex tistad ikunu fejn il-baħar ikun daqsxejn imqalleb, għaliex jibda jaqla' l-ħaxix ta' mal-blat u jersaq l-ħut biex jieklu. Tistad b'ħarira ta' l-40 jew tal-45 u b'sunnara ta' tliet kwarti ta' pulzier."

Il-ħut ta' bil-lejl kollu jibla' il-lixka, mhux bħal ta' bin-nhar. Ikollok morina jew xilpa li taqtagħlek jekk il-ħarir jiġi bejn snienha. Hemm differenza bejn meta tistad bil-ħniex u meta tistad biċ-ċkal. Il-ħanex, li jitqatta' biċċiet, ikanġi aktar bil-lejl u għalhekk jintlemaħ aktar malajr; filwaqt li ċ-ċkalu, għalkemm ma jkanġix daqsu, ikun għadu ħaj u, għax ikun għadu ħaj u jiċċaqlaq, jiġbed iktar ħut. Għal ta' bin-nhar tista' tuża l-gambli, il-ħobż bil-ġobon, il-bebbux tan-nagi u lixka oħra."

"Qatt ma beght ċkalu, ghalkemm l-eluf talbunl ghalihom biex Inbeghelhom. Imma ż-Żabbarin Iblghuh. Frenò Saliba u huh Toni, it-tnejn jghldulhom "tat-Trumbun", klenu jlnqalghu ghalihom. Frenò ukoll kellu kopp bl tliet sinnlet twal, tul ta' xiber biex Jaqta' aktar hama. Ara d-dilettanti, dawk Ikollhom snien qosra. Issa ill disa' snln ma' naghmel ċkal ghaliex Il-hut naqas mfnhabba s-sajd bll-bombi, it-tfigh taż-żjut u *tad-detergents* u s-sajd blx-xblekl u l-parit. Mlndu hammlu l-port bil-hammiel, madwar ghoxrin sena llu, hadu daqqa ta' harta kemm iċ-ċkal kif ukoll min jaghmlu."

IC-CiptfU

few *Xmzfi,mi\j*

(1) Is-sajjieda ma jgħidux "nistad għaċ-ċkal" jew "naqbad iċ-ċkal" iżda "nagħmel iċ-ċkal" ^għidu wkoll "naghmel il-gambli". ^ — ^ \ J *)

(2) Sajjieda oħra minfiok barmil jgħidu "barrada". r i • ^ f * ^

(3) Salvu qalli "Iħajjen" li tfisser "iqarraq" u allura t-tifsira tiġi li ċ-ċkalu ħaj u jiċċaqlaq iqarraq bil-ħut li jispiċċa bis-sunnara f'ħalqu. Imma jista' jkun ukoll li l-kelma hi "Iħajjel" li ġejja mill-verb "ħiel" u li minnha ghandna l-kelma "ħjiel" u "stħajjel". Fil-kacċa jingħad: "Il-kaċċatur ihajjel għall-pluvieri", jiġifien jsaffrilhom biex jersqu lejh.

(4) Iltqajl ukoll ma' l-ismijtet "ġganti" u "bgħula".